

Список використаних джерел:

1. Буткевич В.Г., Мицик В.В., Задорожній О.В. Міжнародне право. Основи теорії : [підручник] / за ред. В.Г. Буткевича. – К. : Либідь, 2002. – 608 с.
2. Конвенція про права дитини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
3. Конвенція про захист прав і гідності людини у зв'язку з застосуванням досягнень біології та медицини : Конвенція про права людини та біомедицину [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://conventions.coe.int/Treaty/rus/Treaties/Html/164.htm>.
4. Додатковий протокол до Конвенції про захист прав і гідності людської істоти у зв'язку з використанням досягнень науки та медицини, що стосуються клонування людських істот [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_526.
5. Ріст населення та економічний розвиток [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/005/14>.
6. План дій щодо кількості населення у світі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/popin/icpd/conference/bkg/wppa.html>.
7. Про заборону репродуктивного клонування людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2231-iv>.
8. Договір, що встановлює Конституцію для Європи (проект) [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://eulaw.ru/treaties/consti>.
9. Серинг проти Сполученого Королівства (Soering v. the United Kingdom) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://european-court.eu/resheniya-evropejskogo-suda-na-russkom-yazyke/sering-protiv-soedinennogo-korolevstva-postanovlenie-evropejskogo-suda>.
10. Справа «L. Проти Литви» (L. v. Lithuania) [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.echr.ru/documents/doc/5632347/5632347.htm>.
11. Ботелла проти Франції [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.irpoi.narod.ru/echr/translation/translation/b_fr.htm.
12. Еванс проти Великої Британії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx>.
13. Спроби регулювання кількості населення [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eco-live.com.ua/content/sprobi-regulyuvannya-k%D1%96lkost%D1%96-naseleण्या>.
14. Сучасна регіональна демографічна політика у світі. Діяльність ООН і інших міжнародних організацій в області народонаселення [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://studopedia.net/8_50061_lipnya-vidznachaietsya-vsesvitniy-den-narodonaseleण्या-yakiy-zyavivsiya-u-kalendar-oon-u--rotsi.html.

МАНИК А. З.,

*(Чернівецький національний
університет імені Юрія Федьковича)*

УДК 340.1

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ СОЦІОЛОГО-ЮРИДИЧНОГО ПІДХОДУ
ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ПРАВА**

У статті на основі новітніх досягнень теоретико-правової науки, результатів соціолого-юридичних досліджень обґрунтовується соціальна зумовленість права, закономірності його генезису та механізм соціальної дії.

Ключові слова: *праворозуміння, соціолого-юридичний підхід, правовідносини, догма права, соціальний порядок.*

В статье на основе новейших достижений теоретико-правовой науки, результатов социолого-юридических исследований обосновывается социальная обусловленность права, закономерности его генезиса и механизм социального действия.

Ключевые слова: *правопонимание, социолого-юридический подход, правоотношение, догма права, социальный порядок.*

Social conditionality of the right, consistency with its genesis and mechanism of the social action are grounded in the article based on the latest achievements of the theoretical-juridical science, results of the sociological-juridical research.

Key words: *right awareness, sociological-juridical approach, jural relationship, jurisprudence, social order.*

Вступ. Проникнення в таємниці будь-якого правового вчення передбачає, насамперед, осмислення того, яким закономірностям воно підпорядковується, яким способом досягнуті його результати, які перспективи його подальшого розвитку. Вирішення окреслених проблем зумовлює потребу враховувати як теоретичну думку, так і методологічну основу, внаслідок чого саме вчення постає у вигляді певної сукупності ідей, теорій, концепцій, поповнюється сукупністю прийомів, методів наукового мислення, що управляють пізнавальним процесом. Разом з тим будь-яка правова концепція стало залишається експлікацією основних категоріально-світоглядних суперструктур, в основі яких лежить та чи інша правова субстанція. Різні світоглядні інтенсивності неодмінно призводять до появи різного методологічного інструментарію, який, зі свого боку, сприяє неоднозначному обґрунтуванню проблем права. Залежно від використання різної гносеологічної основи при осмисленні права можна спостерігати глибокі розбіжності в отриманих результатах пізнання. Якщо юридичний позитивізм формує доктрину, яка визначає право як сукупність норм, що виражають волю держави та забезпечуються її примусовими санкціями, концепції природного права опрацьовують ідею людиноцентристської природи права, то соціолого-юридичний підхід до розуміння права інтенсифікує поглиблений аналіз об'єктивних меж правової регламентації суспільних відносин, соціальну зумовленість права, вивчає механізм взаємодії політико-правових, економічних та соціальних чинників у процесі дії права, досліджує ефективність останнього та механізм зворотного впливу на суспільні відносини, практичну діяльність правотворчих і правозастосовчих органів. Саме в межах соціолого-юридичного підходу до визначення сутності права істотно поглиблюється уявлення про право як соціально детерміноване й соціально діюче явище, актуалізується його генезис і соціальний «вихід», досліджуються чинники, які впливають на функціонування та розвиток правової матерії.

Ступінь наукової розробки проблеми. Соціолого-юридичним вивченням права як фактичного порядку суспільного життя займалися такі широко відомі послідовники цієї школи, як Ф. Гек, І. Герман, Є. Ерліх, Ф. Жені, Г. Зіндгеймер, Г. Канторович, Е. Фуке, Е. Юнг та інші. Подальший розвиток ці ідеї отримали в рамках американської школи юридичної соціології – в працях таких юристів, як К. Ллевеллін, Р. Паунд, П. Сорокін, Д. Френк, О. Холмс та інші. При цьому серед класиків соціологічної думки варто згадати Е. Дюркгейма, М. Вебера, Л. Дюгі, М. Оріу та інші. Немалий внесок у вивченні соціолого-юридичних аспектів права зробили й дослідження Ж. Карбоньє, Р. Пенто, М. Гравітца, К. Кульчара, Н. Лумана, Н. Неновські, М. Ребіндера, Ж. Гурвича, М.В. Духовського, Б.О. Кістяківського, М.М. Ковалевського, М.М. Коркунова, П.І. Новгородцева та інших учених-юристів. Саме в їх наукових працях висунута низка оригінальних думок відносно соціальної природи права, генетичного, діяльнісного та структурно-функціонального підходів до права, обґрунтовано підхід до дослідження права як динамічного соціально-юридичного явища.

Постановка завдання. Основна мета цієї статті полягає в тому, щоб на основі новітніх досягнень теоретико-правової науки, результатів соціолого-юридичних досліджень обґрунтувати соціальну зумовленість права, закономірності його генезису та механізм соціальної дії.

Результати дослідження. Протиставлення актуальних проблем юридичної практики «мертвому» нормативному началу й вимога зосередити зусилля та основну дослідницьку увагу на вивченні права в дії, «у житті» є найхарактернішою рисою соціологічної юриспруденції. На противагу традиційним базовим поняттям правової системи – «правило», «логіка», «силлогізм», соціологічна юриспруденція висунула нові, якісно відмінні поняття – «досвід», «доцільність», «необхідність», «життя».

З позицій соціологічного підходу «життя» права в соціальному континуумі, його дієвість опосередковується цілями, потребами та інтересами тих чи інших осіб, соціальних груп, а факт прийняття офіційної юридичної норми ніколи не розглядається єдиною й достатньою умовою дії права в суспільстві. Відтак по суті правомірно вивчається зв'язок юридичної форми та соціального змісту (генетичних коренів), без якого неможливо пояснити соціальну дію права, іманентну сутність останнього. Право досліджується як особливий соціально-юридичний феномен у динаміці, як інститут, який виконує ряд необхідних для суспільства функцій, забезпечує у взаємодії із іншими соціальними

інститутами громадську стабільність. У зв'язку із цим актуалізується вивчення динаміки права як соціального інституту, який виражає нормативну структуру суспільного життя, відносності права та його відповідності соціальному оточенню певної групи в конкретній історичній ситуації, виникнення, формування та існування права як підпорядкованої складової єдиного соціального цілого, пізнанню реальної соціальної дійсності в контексті функціонування правових чинників насамперед для того, щоб давати рекомендації, які дозволили б здійснювати ефективні перетворення соціальної дійсності.

Соціолого-юридичний підхід до визначення сутності права, враховуючи перш за все той факт, що право завжди «живе» в соціальному, передбачає його аналіз зокрема і як системи норм, але не самих по собі, а з позиції того, як ці норми отримали саме таке, а не інше юридичне втілення, в якому напрямі вони діють і чим це пояснюється.

За даним підходом право – не просто нормативний припис, наказ чи воля суверена, а те, що реально визначає поведінку суб'єктів [8]. Право є, якщо не фундаментом, то можна з максимальною впевненістю сказати – «скелетом» соціального порядку того чи іншого суспільства. Залежно від змін суспільних відносин змінюється й саме право, оскільки, будучи відображенням суспільних відносин, воно є явищем динамічного життя, а ні незмінним зібранням законів, установлених у певній формі. Право як частина життя повинно мінятися разом з потоком життя. Тому прихильники цього концептуального підходу вимагають «мобільності» (приспосовування), «пластичності» (гнучкості) права й доводять шкідливість точних формулювань у законодавчих актах.

Надаючи вирішального значення в правовому процесі соціальним та емпіричним чинникам, прихильники соціологічного типу праворозуміння демонстрували відверто негативне ставлення до абсолютизації та ідеалізації нормативного начала, формалізму, сприйнятих абсолютів, «довершених» систем. Представники цього напрямку сприймали право, яке перебуває в постійному русі, динаміці й змінах, перш за все через багатоманітність конкретних проявів.

Критикуючи однобічний нормативістський підхід зведення сутності й змісту права до статичної, формально-визначеної норми, представники соціологічного типу праворозуміння наголошують, що нормативістське розуміння права не завжди відповідає вимогам прогресивної, стихійно мінливої динаміки суспільного життя [1]. Реальне буття постійно модифікується, ускладнюється й вимагає релевантної правової детермінації, яка забезпечувала б історично-конкретну експлікацію конструктивних можливостей соціального розвитку. Здатність права змінюватися разом зі зміною суспільних відносин становить головну ознаку його ефективності та визначає його спроможність слугувати надійним регулятором суспільних відносин. Постійна зміна реальної ситуації в суспільстві не вкладається в сухий формальний механізм дедуктивного мислення з більшого засновку, який складає статичну правову норму, через конкретний «живий» випадок, до висновку, який із причини їхнього поєднання перетворюється в юридичну фікцію. Жодний логічно-визначений зміст не в змозі дати більше від того, що покладено в його основу. Загальні принципи позитивного матеріалу відволікаються від нього індуктивним шляхом й тому узагальнюють лише те, що в ньому міститься, але не дають нічого більшого. Дедукція з цих принципів не може забезпечити рішення казусу, фактичний склад якого не передбачений у позитивному праві через його невідповідність потребам суспільного розвитку.

Сучасна правова реальність зіткнулася з онтологічною антиномією догматичного підходу, яка полягає в тому, що, з одного боку, формальна визначеність правового регулювання забезпечує такі властивості, як чіткість, зрозумілість, організованість правових відносин, а з іншого боку – це форма антибуття, оскільки виходить у своїй інтенції на небуття. Насправді реальне буття не статичне, а динамічне, прогресивно-регресивне, але у жодному разі не незмінне. Догматизм же завжди стоїть на перешкоді утвердження нового й прогресивного. Основна гносеологічна вада догми полягає в тому, що вона будь-які зміни схематизує, конструює й завжди постає як істина. В останньому й виражається небезпека та ускладнення, що ведуть нерідко до спотвореного, але не належного нормотворення. Завдання догматичного методу зводиться до групування діючого права, тобто до емпіризму, розвитку сухої формалістики. Однак в умовах ускладнених процесів суспільного розвитку, наявності матеріальних і духовних, економічних і соціальних, політичних і правових чинників впливу право не можна вважати конструкцією міцно з'єднаних одна з одною норм, які чітко й точно дозволяють знайти відповідь на будь-яке питання.

Відрізняючись статично-догматичним характером, право не завжди встигає за динамікою соціальних змін, іноді не відповідає новим умовам господарювання й соціальних взаємодій; не може охопити всього різноманіття властивостей останніх, а тому не сприяє пізнанню істинної природи його

динамічних інститутів, унаслідок чого перебуває у «відриві» від дійсних потреб практики. Осторонь залишається важлива складова контекстуальної проблеми, що в ідейно-світоглядній площині характеризує більш глибокі, більш активні, динамічні, нелінійні, синергетично опосередковані грані динамічного становлення дійсності, які за таких умов принципово не можуть бути істинно визначені й передбачені в статичній позитивній догмі права. Зокрема, акцентуючи на складності та суперечливому характері розвитку сучасної дійсності, Н. Матузов зазначає: «останнім часом законодавство суттєво оновилося, кількісно збільшилося, зорієнтувалось на ринкові відносини, однак все одно не встигає за швидкоплинними суспільними процесами, залишається вкрай недосконалим, містить чимало прогалин. Вирізняючись перехідним характером, воно має такі недоліки, як хаотичність, спонтанність, сумбурність. У зв'язку із цим величезну й мінливу кількість юридичних норм доводиться постійно коригувати, приводити у відповідність до нових реалій» [4, с. 225]. Водночас інтенсифікація досліджень у зазначеному напрямі істотно посилюється динамікою суспільного життя, яку часом не лише неможливо передбачити, а й важко законодавчо закріпити.

З огляду на зазначене можна зробити такий висновок: оскільки різноманітні життєві трансформації будуть завжди джерелом утруднень для формально-визначеної догми, остання, пристосована до реалій, що можуть виникнути в майбутньому, стане неефективною вже завтра, залишиться «правовим текстом», своєрідною «юридичною мрією» для сьогодення. Використання виключно правил формальної визначеності призводить до розриву між фундаментальною, теоретичною, формальною догматикою й практикою її застосування, до суперечності між статичною формально-логічною системою й прогресивною, стихійно мінливою динамікою суспільного життя.

Соціолого-юридичний підхід до визначення сутності права передбачає, що останнє набуває своєї фактичної (юридичної) цінності тільки в тому випадку, якщо воно реалізується, а отже, право – це не тільки сукупність документів, що містять правові приписи, але й самі відносини, цими приписами регламентовані. Іншими словами, в рамках соціолого-юридичного підходу право є нерозривною сукупністю правових норм і правовідносин, які дані норми регулюють. Досліджувана теорія праворозуміння кардинально змінила погляди на право й перемістила акцент із розуміння права як нормативної формально визначеної системи, що походить від держави, на право як сферу правових відносин, виникнення яких зумовлене також інтересами конкретних людей.

Право, відповідно до даного підходу, являє собою сукупність правил поведінки, які виникають і набувають загального характеру не з волі держави, а в силу об'єктивних закономірностей суспільного розвитку [6]. Право досліджується як складна структура соціальних відносин, що в силу своєї внутрішньої об'єктивної природи мають правовий характер, у системі яких здійснюється взаємодія суб'єктів – реальних носіїв права. Оскільки право є явищем соціальним, то соціальна цінність права полягає по-перше, у втіленні правом загальної, групової та індивідуальної волі (інтересів) абсолютно всіх учасників всієї сукупності суспільних відносин; по-друге, у закріпленні за правом можливості бути ефективним засобом забезпечення та існування стабільності й порядку різноманітних відносин; по-третє, наданні особливого значення праву в сприянні розвитку тих відносин, у яких зацікавлені як окремі індивіди, так і суспільство в цілому [3, с. 15].

Висновки. Аналізуючи все вищесказане згідно з основними постулатами та принципами соціолого-юридичного підходу до визначення сутності права, останнє досліджується: по-перше, як особливий соціально-юридичний феномен; по-друге, в динаміці, як процес постійного взаємопереходу від генезису до соціальної дії; по-третє, в широкому контексті структурних і функціональних зв'язків з соціальними чинниками, які, з одного боку, безпосередньо детермінують розвиток права, з іншого – зазнають на собі його впливу; по-четверте, в динаміці всіх проявів окремих елементів правової дійсності; по-п'яте, як складна структура правовідносин.

Список використаних джерел:

1. Антонов М.В. У истоков социологии права: Ойген Эрлих / М.В. Антонов // Российский ежегодник теории права. – 2008. – № 1. – СПб. : ООО Университетский издательский консорциум «Юридическая книга», 2009. – С. 565–592.
2. Варданянц Г.К. Социологическая теория права: монографія / Г.К. Варданянц. – М.: Академический Проект. 2007. – 439 с.
3. Ковальчук О.М. Цінність права в соціологічному підході до праворозуміння / О.М. Ковальчук, В.О. Хаврук // Часопис Київського університету права. – 2012. – № 2. – С. 15-18.

4. Матузов Н.И. Коллизии в праве: причины, виды и способы разрешения / Н.И. Матузов // Правоведение. – 2000. – № 5. – С. 225–244.
5. Мозоль Н.І. Сучасні концепції праворозуміння: поняття, характеристика та особливості / Н.І. Мозоль // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – № 1. 2013. – С. 36-41
6. Палеха Р.Р. Общедоктринальные типы правопонимания в современной юридической науке / Р. Р. Палеха // Вестник Воронежского института МВД России. – 2011. – № 4. – С. 125-131.
7. Савчук С. Юридична соціологія: предмет та місце в системі юридичних наук / С. Савчук. – Чернівці : Рута, 2003. – 240 с.
8. Тхакушинова Б.А. Проблемы современного правопонимания / Б.А. Тхакушинова // История государства и права. – 2007. – № 15. – С. 32–33.

МЕЛЬНИЧУК О. С.,

кандидат юридичних наук, доцент,
докторант кафедри теорії держави і права
(Національний університет
«Одеська юридична академія»)

УДК 340.12

МІСТО ЯК КОНЦЕПТ МІСЬКОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ

У статті розкриваються перспективи використання загальної теорії систем та феноменології у розгляді міста як концепту міської правової системи. Доводиться, що міська правова система в цьому світлі постає як один із аспектів міської системи, що охоплює більш широке коло суспільних феноменів, пов'язаних із міським життям. Пропонується концептуальне визначення міської правової системи.

Ключові слова: місто, міська система, міське право, міська правова система, концепт міської правової системи.

В статье раскрываются перспективы использования общей теории систем и феноменологии в рассмотрении города как концепта городской правовой системы. Доказывается, что городская правовая система в этом свете предстает как один из аспектов городской системы, охватывающей более широкий круг общественных феноменов, связанных с городской жизнью. Предлагается концептуальное определение городской правовой системы.

Ключевые слова: город, городская система, городское право, городская правовая система, концепт городской правовой системы.

The article deals with the prospects of use of general systems' theory and phenomenology in understanding of the city as the concept of the urban legal system. It is proved that in this light the urban legal system appears as one of the aspects of urban system that includes a wide range of social phenomena related to urban life. It is proposed conceptual definition of the urban legal system.

Key words: city, urban system, urban law, urban legal system, concept of urban legal system.

Вступ. Міське право постає як складний феномен, що має велику кількість граней, інтерпретацій та іпостасей. Одна з фундаментальних складових теорії міського права – це ідея міської правової системи, яка постає як автономне правове утворення, що виникає в результаті правової інституціоналізації міста, його образу, правосвідомості городян тощо. У той же час у сучасній юриспруденції місь-

